

Úvodník 2018/XII/2

Jana Dlouhá

Envigogika 13 (2) – Úvodník / Editorial

Publikováno / Published 31. 12. 2018

DOI: [10.14712/18023061.584](https://doi.org/10.14712/18023061.584)

Milí přátelé, příznivci Envigogiky,

taky jste dostali pod stromeček aspoň jeden dárek, který byl něčím zvláštní a jaksi nepatřičný ke kouzlu vánoc? U nás jsme v jednom z barevných obalů objevili právní dokument¹. V knize ilustrované, jakoby připravené pro sváteční zamyšlení, se skrývala Ústava ČR i s Listinou práv a svobod². Zdánlivě notoricky známé věci, co nemohou budit zvědavost – přesto jsem ji už ráno na Boží hod prolistovala.

Hned zkraje člověka zarazí odpovědnost, kterou mu její text ukládá. Podle preambule Ústavy, která jediná vyjadřuje smysl našeho spolubytí ve společném státě, jsme to my sami, kdo máme být „...odhodláni budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku...“ a ctít přitom určité hodnoty³. Stát nám k tomu sice nabízí nástroje moci, ta je ale ztělesněním vůle lidu, protože politické rozhodování vychází z přání většiny⁴. Jednotlivý člověk pak může činit vše, „co není zákonem zakázáno“, a tato jeho práva a svobody ochraňuje soudní moc. Stát se zde výslovně hlásí k odpovědnosti jen v jednom bodě: dbá o šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního bohatství⁵. Což je sice potěšující; hodnoty kulturní, a důstojnost či blahobyt každého jedince včetně ochrany menšin pak už ale zaručuje pouze Listina základních práv a svobod (nedílná součást Ústavy, ale...⁶).

Česká ústava je z r. 1993, přičemž se od té doby osmkrát změnila. Například Ústava Spojených států amerických byla přijata r. 1787 a její původní text stále platí, třebaže přibýly

---

¹ Kromě narušení vánoční nálady suchým právním dokumentem je tu i druhá nepatřičnost: balíme totiž ekologicky a hlavně jednoduše do papírových sáčků, které k nám v průběhu roku tak nějak samy přicházejí.

² Jindřich Janíček, Nikola Klímová (2018) Ilustrovaná Ústava České republiky. Take Take Take, ISBN 9788097268619.

³ Tedy všestranně pečovat o přírodní a kulturní, hmotné a duchovní bohatství, dbát svých povinností a zajišťovat dodržování zásad, plný text viz <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>.

⁴ Lid je zdrojem (státní) moci a vykonává jí státními orgány, které jsou oddělené (zákonodárné, výkonné, soudní; čl. 2/1)

⁵ Tento „ekologický paragraf“, jinak též Článek 7 Hlavy první, byl do Ústavy doplněn z iniciativy Václava Havla.

⁶ ... pro běžného občana poněkud vzdálená, jakoby se ho příliš netýkala – vždyť Článek 42 Hlavy šesté stanoví, že „(1) Pokud Listina používá pojmu ‚občan‘, rozumí se tím státní občan České a Slovenské Federativní Republiky“.

četné dodatky⁷. Na rozdíl od té české jsou veřejně známi „otcové zakladatelé“ i například takové detaily, jako který písař sepsal její originální text. Pohled zpět posiluje vědomí státnosti, a k němu přispívá i v americké ústavě obsažený závazek do budoucna: má zabezpečit dobrodiní svobody a blahobytu nejen tomu současnému, ale i příštím pokolením. Jinak se ovšem český, podobně jako americký či jakýkoli jiný ústavní zákon nezabývá zaměřením moci (tu má na starosti politika), ale spíše její „technologíí“. Ustavuje základní instituce a procesy, které zajišťují státní existenci.

Takže – co ze základního dokumentu naší státnosti, který byl prověřen více než čtvrtstoletím své platnosti, vyplývá pro současnost? Především pro správné uspořádání poměrů v naší zemi musí být společnost složena z autonomních jedinců, kteří nejen disponují všemi myslitelnými právy, jež garantuje stát – každý z nich si má být také vědom povinností, jež ukládá zákon, a odpovědnosti, kterou nese ve všech ohledech. Státní moc je politicky bezobsažná, slepá; občan jí v žádném případě nemá přenechat veškeré pravomoci, aniž by ji kontroloval. To od něj vyžaduje vysokou sebedisciplínu, značný rozhled, snad i nadhled nad společenským děním, a schopnost se do něj aktivně zapojit. Jak se toho ale má (po dlouhých obdobích totality) dosáhnout? Návod Ústava nedává, vymezuje pouze mantinely a konkrétní činy nám plně přenechává (což ostatně platí i pro vytvoření všech dalších předpokladů demokracie). A my víme, že není jiné instituce, která by tyto vlastnosti v člověku pěstovala či podporovala, kromě školy. Je tedy jasné, že kvalita našeho státního zřízení přímo závisí na kvalitě vzdělání. Pokud vzdělávací systém selže – vychová lid nesvéprávný, manipulovatelný, člověka egoistického, který se zajímá pouze o blaho vlastní –, selže nevyhnutelně i státní moc, protože tento bezejmenný lid je jejím zdrojem. Našemu demokratickému zřízení totiž můžeme dodat smysl a cíl jen my sami – státní aparát naší vůli pouze naplňuje.

V době, kdy se Ústava psala, jsme plně věřili v občanskou společnost. Byli jsme si také jisti, že politické poměry v naší zemi se této víře přizpůsobí, a že budou postupně vytvořeny podmínky pro to, aby se reálně uskutečnila. Doufali jsme, že vzdělávací systém tento nárok pochopí, a uchopí po svém – bude vychovávat lidi tak, aby neopakovali vlastní, a potažmo společenská selhání naší historie. Bylo nám jasné, že (tak jako například v ekonomice) nemůže v něm téměř nic zůstat při starém. Příští generace měly být vychovávány zcela jinak, než ta naše – tak, aby uměly svou téměř bezbřehou, Ústavou garantovanou svobodu odpovědně přijmout a proměnit ve skutky, které zlepší vyhlídky nás i příštích generací. Věděli jsme, a víme to i dnes, co je indikátorem úspěchu, podle čeho bychom mohli usuzovat, že se to podařilo: škola, která takové vzdělání nabízí, by měla být zjednodušeným modelem světa, v němž by se člověku v dospělosti dobře žilo (více viz [článek/recenze](#) z tohoto čísla). Po 25 letech nastal čas bilancovat – co z těchto představ se nám podařilo uskutečnit? Jak moc je česká vzdělávací cesta „jedinečná“, a přitom založena na důkladné představě základů, soustavné kontrole stavebních kamenů, širokém celospolečenském dialogu o podobě celé konstrukce, a systematickém shromažďování údajů o probíhajících procesech a výsledných přínosech či chybách?

Dnes už vidíme, že tyto systémové změny ve vzdělání neproběhly, nebo byly zvráceny zpět. A tak se aspoň pokoušíme zlepšit či proměnit školní systém vlastními silami. Spolu s našimi autory podporujeme samostatné rozhodování a plánování učitelů, a zkusíme přemýšlet o širších souvislostech. V tomto čísle Envigogiky se vlivem několika proměnných na environmentální gramotnost žáků 2. stupně základní školy zabývá [text Silvie Svobodové](#);

⁷ Americká ústava tak obsahuje i Oddíl 9 článku I, jenž stanovuje podmínky dovozu otroků – ten ovšem platil jen do r. 1808. Otrokářský systém byl pak zcela zrušen třináctým dodatkem k Ústavě z r. 1865.

autorka demonstruje použití metody MSELS, a dochází k závěrům... (ale to si přečtěte raději sami). Zcela jiný přístup zvolila [Zuzana Svobodová](#), která pátrá po zdrojích našeho vztahu k sobě samým (v němž má původ naše svoboda) a srovnává je se vztahovostí, jakožto přirozeným předivem lidské existence, do kterého jsme my všichni vpleteni. [Jan Urban, Tomáš Chabada a Jan Skalík](#) naopak ukazují, jak tyto společenské vztahy příznivě utvářet – diskutují použití různých nástrojů osvěty, a jejich možný dopad na veřejnost například v klimatických kampaních. Tato důkladná rešerše také mapuje současný stav poznání: otázky, které si vědci kladou, používané metody, i „bílá místa“, jež by bylo dobré zaplnit. [Eduard Petiška](#) se pak zabývá otevřeností a přístupností, těmito základními předpoklady společné péče o přírodní statky – ve svém textu analyzuje způsoby použití otevřených vzdělávacích zdrojů, například Wikipedie, ve vysokoškolské výuce. Jejich význam v tomto ohledu stále stoupá také v environmentálních oborech, čemuž neodpovídá pozornost institucí věnovaná jejich tvorbě nebo třeba kontrole kvality. Na úroveň základních škol se vrátíme s [Nikolou Papežovou](#), která hodnotí dopad tří výukových programů s tematikou permakultury na znalosti žáků 4. a 5. tříd. A to už jsme v rubrice Inspirace, kde [Mikuláš Huba](#) přináší historický pohled na ochranu přírody krajiny a památek na Slovensku, a [Salim Lardjane](#) poskytuje návod na použití grafických nástrojů pro zobrazení představ (jako jsou myšlenkové mapy), přičemž zdůrazňuje jejich vliv na kvalitu výuky. Máme zde i jednu recenzi, kterou jsme zmínili už výše: nedávno totiž vyšla [nová kniha Petra Daniše](#) o tom, jak a proč se učit venku, a co tomu (u nás) brání. Což je příležitost se znovu zamyslet nad tím, [co škola vlastně je](#) a co bychom od ní mohli požadovat.

To je (ze strany našich autorů) pro tentokrát vše. Na rozdíl od nich nabízíme v tomto úvodníku pouhé teoretické řeči bez důkazů. O vědeckost tohoto textu se nepokoušíme – ctíme totiž rozdíl mezi vědou a vzděláním. Spočívá v „předmětu“ jejich zájmu: zatímco věda zaměřuje svou pozornost cíleně, takže pak dokáže odpovědět na úzce vymezené otázky, vzdělání se zabývá především člověkem a přistupuje k tomuto svému tématu holisticky. Neusiluje tak o zlepšení pouze některých jeho schopností, například kognitivních, ale o všestranný rozvoj lidské osobnosti; tento výsledek vzdělávacího působení se pak projevuje jako jedinečnost, svébytnost člověka, ale i jeho sociabilita. A podobně bychom také na samotnou školu měli klást požadavky celkové, které ji nevyvazují ze společenských a kulturních souvislostí – protože ona je jimi nejen ovlivněna, ale také je utváří. Zjednodušeně řečeno: naše společnost je taková, jakou jsme si vychovali. Omluva ze zakořeněných zvyků ještě z dob socialismu pomalu přestává platit.

Ze všech těchto důvodů by vás texty v tomto čísle mohly inspirovat k novoročnímu zamyšlení, k tomu, abyste si své představy porovnali s praxí, kterou zažíváte nebo ji dokonce provozujete. A nezapomeňte nám dát vědět, na co myslíte a co jste se takto dozvěděli. My vám k tomu přejeme nejen klid a soustředění, ale pomůžeme Vám také zajistit přiměřený dopad Vašich myšlenek.

S tím vám přejeme vše dobré do Nového roku, ať se v něm daří (vystačit s málem).

Za redakci Envigogiky

Jana a Jirka Dlouzí